

Mađarska plemena u srednjovjekovnim kronikama

Perković, Karlo

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:737266>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karlo Perković

**MAĐARSKA PLEMENA U
SREDNJOVJEKOVNIM KRONIKAMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

KARLO PERKOVIĆ

**MAĐARSKA PLEMENA U
SREDNJOVJEKOVNIM KRONIKAMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2023.

Sažetak

Rad analizira srednjovjekovne kronike o povijesti mađarskih plemena u periodu od njihova prva spomena do bitke na Leškom polju na temelju primarnih i sekundarnih izvora. Prvenstveno se bavi migracijama, načinom života i ratovanja mađarskih plemena te njihovim pohodima prema središnjoj i zapadnoj Europi.

Ključne riječi: Mađari, migracije, plemena, srednjovjekovne kronike

Abstract

This paper analyzes medieval chronicles on the history of Magyar tribes in the period from their first mention to the battle of Lechfeld based on primary and secondary sources. It primarily deals with migrations, way of life and warfare of the Magyar tribes and their campaigns towards Central and Western Europe.

Key words: Magyars, migrations, tribes, medieval chronicles

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Migracije mađarskih plemena: prema Panoniji.....	2
2. Pohodi mađarskih plemena	4
3. Način ratovanja mađarskih plemena.....	6
4. Način života mađarskih plemena	9
Zaključak	13
Literatura	14

Uvod

Cilj ovoga rada je predstaviti mađarska plemena u razdoblju od njihove pojave u pisanim povijesnim vrelima do bitke na Leškom polju te kako su ta plemena opisana u srednjovjekovnim kronikama bizantske, europske i islamske provenijencije. Njihov pristup određen je različitim okolnostima u kojima su oni došli u doticaj sa mađarskim plemenima. Muslimani su ih susretali kao trgovci dok su ih kršćani susretali vrlo često na putu njihovih ratnih pohoda.

Bizantski izvori koji donose vrlo opširne informacije o političkoj i vojnoj povijesti mađarskih plemena, *O upravljanju carstvom* Konstantina Porfirogeneta i *Taktika* cara Leona VI. Mađare nazivaju Turcima jer potječu iz zemlje koja im je poznata kao Turska.¹

Izvori islamskog podrijetla svi su nastali kao prijepis izgubljenog rada samanidskog vezira i geografa al-Jayhānīja, oni koriste arapski oblik etnonima Mađar te daju mnoštvo informacija o životu Mađara.²

Prvi europski izvor koji spominje mađarska plemena koristi za njih naziv Avari.³ Dok *Kronika iz Pruma* ih poznaje po etnonimu Ugri.⁴ Oni se prvenstveno bave mađarskim pohodima i migracijama.

Ovaj rad se u četiri poglavlja bavi kronološki migracijom mađarskih plemena u Etelköz, te nakon toga u Panoniju i njihovim ratnim pohodima. Zatim predstavlja ratničke običaje mađarskih plemena te u zadnjem poglavlju njihove životne, društvene, vjerske običaje i njihovo političko uređenje u pretkršćanskome razdoblju.

¹ Gyula Moravcsik, ur., *Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio* (Washington: Dumbarton Oaks, 1967), 311.

² István Zimonyi, *Muslim Sources on the Magyars in the second Half of the 9th Century* (Boston: Brill Academic Publishers, 2016), 12.

³ Timothy Reuter, ur., *The Annals of Fulda* (Manchester: Manchester University Press, 2021), 129.

⁴ Simon MacLean, ur., *The Chronicle of Regino of Prüm and Adalbert of Magdeburg* (Manchester: Manchester University Press, 2009), 202.

1. Migracije mađarskih plemena: prema Panoniji

Informacije o zemlji mađarskih plemena prije Etelköza, gdje su Mađari živjeli prije migracije u Panoniju i nazivali ju zemljom pokraj rijeke Atil, zabilježene jedino su u djelu *O upravljanju carstvom* bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta.⁵

Porfirogenet navodi kako je narod Mađara od davnina imao svoje prebivalište uz Hazariju, u mjestu koje se po njihovom prvome vojvodi, Levediju, nazivalo Levedia. Sedam mađarskih plemena nisu imali zajedničkog kneza, ali je među njima bilo ljudi koje su nazivali vojvodama. Tri godine živjeli su s Hazarima i borili se s njima u savezu u svim njihovim ratovima.⁶

Anonimna kronika, *Gesta Hungarorum* koja je napisana značajno kasnije od ostalih, ali je najranije povijesno djelo mađarske provenijencije, također je zabilježila podjelu u sedam plemena: "...Nakon što su konačno porazili Svatopluka, kao što je opisano gore, podijelili su se u sedam vojski..."⁷

Porfirogenet je kao razlog mađarskog napuštanja Levedije naveo migraciju Pečenega na njihov teritorij. Pečenezi, koji su sebe nazivali imenom koje je za njih označavalo plemenitost i hrabrost, "Kangar", su nakon rata s Hazarima bili prisiljeni napustiti svoju zemlju i nastaniti se u zemlji Mađara. Nakon poraza u ratu s Pečenezima Mađari su se podijelili u dvije skupine. Prva je otišla na Istok i nastanila se u području Perzije, oni su prema Porfirogenetu nastavili koristiti svoje staro ime "Sabartoi asphaloi". Druga skupina je pod svojim vojvodom Levedijom migrirala na zapad, na područje koje nazivaju Etelköz, gdje je u doba pisanja *O upravljanju carstvom* živio narod Pečenega.⁸

Dalje, *O upravljanju carstvom* opisuje izbor Arpada za kneza. Nakon doseljenja u Etelköz tadašnji knez Hazara poslao je poruku Mađarima zahtijevajući da njihov vojvoda, Levedija, bude poslan k njemu. Kada je Levedija došao kod hazarskog kneza on mu je ponudio da ga proglasi knezom Mađara zauzvrat za njegovu odanost i savez. Levedija je ponizno odbio smatrajući se preslabim za takav položaj. Umjesto toga ponudio je da knez Mađara postane vojvoda Almoš ili njegov sin Arpad. Hazarski knez je bio zadovoljan tim prijedlogom te je poslao svoje izaslanstvo Mađarima da izaberu kneza. Nakon pregovora Mađari su za kneza izabrali Arpada za kojeg su presudili da je dostojan vlasti zbog svoje mudrosti i hrabrosti. Arpad

⁵ Pal Engel. *The Realm of st. Stephen* (London: I.B. Tauris Publishers, 2001) 10.

⁶ Moravcsik, *Constantine*, 171.

⁷ Simon Kézai, László Veszprémy, Frank Schaer, ur., *Gesta Hungarorum* (Budimpešta: Central European University Press, 1999), 79.

⁸ Moravcsik, *Constantine*, 171-173.

je postavljen za kneza prema hazarskom običaju, podizanjem na štit. Pošto je bio prvi knez Mađara njihovi vladari su tradicionalno dolazili iz Arpadove obitelji.⁹

Za razliku od prijašnje migracije za drugu migraciju, onu u Panoniju, postoji više izvora. Prema Porfirogenetu sukob s Pečenezima je i ovoj migraciji bio uzrok, nekoliko godina nakon izbora Arpada za kneza oni su se po posljednji put obrušili na Mađare i istjerali ih iz Etelköza. Tražeći novu zemlju za stanovanje Mađari su zauzvrat protjerali stanovnike Velike Moravske i naselili se u njihovoj zemlji gdje su živjeli u razdoblju Porfirogenetove vladavine.¹⁰ *Kronika iz Pruma* također prenosi priču o napadu Pečenega kao razlogu migracije: "...Mađare su tako istjerali iz njihovog doma u onim zemljama susjedni narod nazivan Pečenezima, jer su bili nadmoćniji njima u snazi i broju i jer, kako smo prije rekli, njihova zemlja nije bila dovoljna da primi njihov sve veći broj. Nakon što su bili prisiljeni na bijeg zbog sile Pečenega, oprostili su se od domovine i krenuli tražiti zemlje gdje bi mogli živjeti i osnivati naselja. Prvo su lutali divljinom zemlje Panonaca i Avara, te su se prehranjivali lovom i ribolovom..."¹¹

Gesta Hungarorum postavlja ideju dvostruke migracije u Panoniju, prema toj kronici Mađari su potomci Huna s kojima su se pod vodstvom Arpada Mađari ponovo ujedinili: "...Još jedna grupa Huna je preživjela, njih tri tisuće koji su spasili svoje živote bježeći iz bitke kod Krimhilda. Iz straha od zapadnih naroda obitavali su na polju Csigla do Árpádova vremena, zvali su sebe ne Hunima nego kao Székelyijima. Ovi Székely su zapravo ostaci Huna, a kad su saznali da se Mađari vraćaju u Panoniju, došli su da ih dočekaju na granicama Rutenije, a zatim se pridružili s njima u osvajanju Panonije i stekli su dio zemlje. Međutim, to nije bilo u ravninama Panonija nego u planinama..."¹²

Usporedbom srednjovjekovnih izvora i koristeći pomoćne povijesne znanosti poput arheologije moderni povjesničari došli su do mnogo konkretnije rekonstrukcije kretanja stepskih naroda u 9. i 10. stoljeću. Čitav niz migracija koje je Mađare doveo do Panonskog bazena započeo je 893. godine. Samanidska država sa sjedištem u Buhari, na čijem dvoru su prvotno zapisani neki od najranijih izvještaja o Mađarima, je te 893. godine vodila ratne pohode protiv stepskih naroda na svojoj sjevernoj granici. Ti pohodi su prisilili narod Uza na migraciju prema zapadu gdje su oni porazili Pečenege koji su sami sada bili prisiljeni migrirati preko rijeke Volge u zemlju Mađara, Etelköz.¹³ Manjak izvora dovodi do različitih rekonstrukcija

⁹ *Isto*, 173.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ MacLean, *The Chronicle*, 204-205.

¹² Kézai, Veszprémy, Schaer, *Gesta*, 71.

¹³ Laszlo Kontler, *A History of Hungary: Millennium in Central Europe* (London: Palgrave Macmillan, 2002) 42.

osvajanja Panonije, te i samog broja migracija. Panonija je tada bila teritorij na rubu Bugarske, Franačke i Velike Moravske gdje su se odvijali sukobi te tri države, uz stalno miješanje Bizanta. Mađarski povjesničar Laszlo Kontler iznosi rekonstrukciju u kojoj Mađari ulaze u Panoniju 894. godine kao saveznici Svatopluka, kneza Velike Moravske od kojega su prema legendi kupili zemlju. No, Svatopluk je nedugo zatim prekršio taj sporazum i prema legendi utopio se u Dunavu bježeći od Mađara. Sljedeće godine u Panoniju je stigao novi val Mađara predvođen svojim gyulom Arpadom s ciljem osvajanja a ne pljačke. Mađari su zauzeli Transilvaniju i istočnu dolinu Dunava te su Bugarska, Franačka i Velika Moravska u tim okolnostima dovele kraju svoje sukobe.¹⁴ Drugi mađarski povjesničar, Pal Engel, iznosi drugačiju rekonstrukciju te migracije. Prema toj rekonstrukciji još od 892. godine Mađari su saveznici franačkoga vladara Arnulfa protiv Svatopluka. Sukob koji se tada odvijao bio je rat Franačke i Bizanta protiv Bugarske i Velike Moravske. 894. godine Bugarska je pokrenula vojni pohod protiv Bizanta a Velika Moravska protiv Franaka u Panoniji. Arnulf je Mađare pridobio da napadnu moravske snage s leđa dok je bizantski car Leon VI, kao što je opisao u svojoj kronici *Taktika*, drugu mađarsku vojsku brodovima proveo preko Dunava da napadnu Bugare. Te pobjede su rezultirale mađarskim osvajanjem Transilvanije i istočne doline Dunava, dok su napadi Pečenega u Etelközu doveli do migracije Mađara u novoosvojene zemlje.¹⁵

2. Pohodi mađarskih plemena

O ratnim pohodima i trgovini Mađara iz islamskih izvora saznajemo kako su napadali Slavene i Ruse i često ih pobjeđivali. Poraženim plemenima nametali su teške odredbe i odvodili ih u ropstvo. Robove su prodavali bizantskim trgovcima.¹⁶ No, u poglavlju o Slavenima Gardizi je detaljnije zabilježio mađarske pohode: "...Oni (Slaveni) imaju običaj graditi tvrđave. Svaka mala grupa [koja] dođe (tj. smjesti se) zajedno, također gradi [za sebe] tvrđavu, jer Mađari stalno provaljuju i pljačkaju ih. [Tako], kad dođu Mađari Saqlāb (Slaveni) ulazi u one tvrđave koje su izgradili. I većinom tamo borave zimi..."¹⁷

Prvi pohod mađarskih plemena prema središnjoj i zapadnoj Europi zabilježen je prije doseljenja u Panoniju u *Analima iz Fulde*: "...Avari, koji se nazivaju Mađari, prodrli su preko Dunava u to vrijeme, i činili mnogo užasnih stvari. Ubijali su muškarce i stare žene odmah, i

¹⁴ *Isto*, 42-43.

¹⁵ Engel, *Realm*, 11-12.

¹⁶ *Isto*, 39., 43., 47., 53.

¹⁷ Zimonyi, *Muslim*, 364.

odveli mlade žene same sa sobom poput stoke za zadovoljenje svojih prohtjeva i sveli cijelu Panoniju na pustoš...”¹⁸

Učestalost pohoda će se značajno povećati nakon migracije u Panoniju, i oni su u središtu pozornosti u srednjovjekovnim kronikama zapadno europske provenijencije. Jednako dramatičan zapis o početku pohoda poput onoga u *Analima iz Fulde* sadržan je i u Kronici iz Pruma: “...U godini Gospodinova utjelovljenja 889., Ugarski narod, koji je izrazito ratoboran i divljiji od bilo koje zvijeri, a koji su nečuveni u prethodnim stoljećima jer nisu bili imenovani, proizašli iz skitskih kraljevstava i golemih poplavnih močvara rijeke Don...”¹⁹

U pola stoljeća između doseljenja u Panoniju do bitke na Leškom polju u srednjovjekovnim kronikama zabilježeno je oko sedamdeset pohoda prema Europi.²⁰ No, mađarski povjesničar Pal Engel smatra kako se mnogi navedeni pohodi zabilježeni u različitim godinama odnose na isti događaj te kako je pravi broj pohoda značajno manji.²¹ 901. godine dogodio se prvi pohod u Italiju: “...U godinu Gospodinova utjelovljenja 901. ušao je ugarski narod zemlje Langobarda i divljački uništio sve ubojstvom, požarom i pljačkom. Kad se stanovnici te zemlje pokušali oduprijeti njihovoj sili i njihovom bestijalnom bijesu, neprojeni broj su stradali od udaraca strijelama, i vrlo mnogo biskupa i grofova su poklani...”²²

Prvotni niz bitaka u Njemačkoj rijetko je doveo do odbijanja mađarskih provala, te nakon poraza njemačkih vojski 910. godine uslijedilo je razdoblje neometanih mađarskih pohoda kroz Njemačku tijekom kojega su mađarske vojske ponekad i prezimile u njemačkim zemljama. Plaćanje danka Mađarima se pokazalo kao jedini siguran način zaštite u tome razdoblju. Nekoliko vladara je uspješno oformilo saveze s Mađarima, bavarski knez Arnulf i talijanski kralj Berengar I. su time zaštitili svoje posjede od njihovih pohoda. Mađarske vojske tada su zaobilazile Bavarsku i Italiju te su u daljnjim pohodima harali Burgundijom, Francuskom drugim zapadnoeuropskim zemljama uključujući i islamskom Andaluzijom.²³

Godine 926. Mađari su po prvi puta doprli do Atlantika: “...Ugri su opustošili cijelu Franačku, Alzas, Galiju i Alemaniju ognjem i mačem. Burchard vojvoda od Alemanije je ubijen u Italiji. Heriger [od Mainza], biskup dostojan Boga, umro je i Hildebert opat Fulde ga je naslijedio...”²⁴

¹⁸ Reuter, *Annals*, 129.

¹⁹ MacLean, *The Chronicle*, 202.

²⁰ Miklos Molnar, *A concise History of Hungary* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014) 16.

²¹ Engel, *Realm*, 13.

²² MacLean, *The Chronicle*, 226.

²³ Engel, *Realm*, 13.

²⁴ *Isto*, 238.

Najveća prepreka mađarskim provalama pokazat će se rastuća moć saksonskih vladara čija se vlast postepeno širila prema jugu Njemačke. Već 924. godine uslijedio je prvi poraz Mađara od njihove ruke, nakon naknadnih poraza 933. i 938. godine mađarske vojske su izbjegavale njihove posjede. Nakon što je stekao vlast nad Italijom Oton I. ih je porazio 951. godine kod rijeke Ticino. Posljednji uspješni pohod Mađara prema zapadu bio je 954. godine u savezu s pobunjenicima protiv Otonove vlasti. Sljedeće godine Oton I. je sačekao mađarsku vojsku pokraj Augsburga te ih porazio u bitci pokraj rijeke Lech. Katastrofalan poraz koji su pretrpjeli tada doveo je do dramatičnog kraja mađarskih provala.²⁵ *Kronika iz Pruma* grandiozno opisuje taj događaj: "...Ugri su istupili u tolikom mnoštvu da govorili kako ih nitko ne može poraziti osim ako ih zemlja ne proguta ili ako nebo padne i smrvi ih. Uz Božju podršku oni bili poraženi kod rijeke Lech od strane kraljeve vojske u tako velikom klanju da nikada prije među našim ljudima nije takve pobjede itko čuo ili ostvario..."²⁶

3. Način ratovanja mađarskih plemena

"...Skitski narodi su isti, da tako kažem, po svom načinu života i organizaciji; imaju mnoštvo vladara, i ništa nisu učinili vrijednoga, živeći najvećim dijelom kao nomadi. Jedino narod Bugara, a također i Turaka (Mađari), posveti misao vojnoj organizaciji, koja ih čini jačima od ostalih skitskih naroda jer se upuštaju u sukobe pod jednim zapovjednikom..."²⁷

Taktika ističe Bugare i Mađare kao narode koji ratove vode organiziranije od drugih nomada, navodi kako ratuju na sličan način s jedinom razlikom u tome što su Bugari prihvatili kršćanstvo i time više nisu neprijatelji. "...Vješto procjenjuju pogodne prilike i teže porazu svojih neprijatelja ne toliko grubom silom koliko prijevarom, iznenadnim napadima i lišavanje potrepština..."²⁸ Upravo je ta lukavost ono što se isticalo u mađarskom načinu ratovanja i u kombinaciji s njihovom organizacijom je stajalo iza uspjeha Mađarskih vojnih pohoda. Također se Mađari ističu u svojoj vještini korištenja lukova i jahanju, dok nisu vješti u borbi u formacijama niti kao pješadija. *Taktika* navodi kako su Mađari naoružani mačevima, lukovima, kopljima i oklopima, te kako su konji bogatijih sprijeda prekriveni željezom ili prošivenim materijalom. U borbu većina nose dvostruko oružje, koplja visoko na ramenima a lukove u rukama te ih koriste po potrebi. Posebice su bili vješti u streličarstvu s konja, te korištenju

²⁵ Engel, *Realm*, 14.

²⁶ MacLean, *The Chronicle*, 257.

²⁷ George Dennis, ur., *The Taktika of Leo VI* (Washington: Dumberton Oaks, 2010), 453.

²⁸ *Isto*, 455.

lukova dok se povlače.²⁹ No, kao njihovu slabost navodi ovisnost o konjima u borbi te kako ne izdrže dugo boreći se kao pješaci.³⁰ *Kronika iz Pruma* također opisuje vještinu Mađara u streličarstvu: "...ubijaju vrlo malo s mačem i mnogo tisuća sa strijelama, koje ispaljuju iz svojih lukova izrađenih od rogova s takvom vještinom da je gotovo nemoguće izbjeći njihove strijele..."³¹

Taktika nudi opis načina opskrbe i organizacije mađarskih vojski izvan bitke. Njihove vojske opskrbljivale su se prvenstveno velikim krdima konja, ponija i kobila koja su vodile za sobom te ih koristile kao izvor hrane i mlijeka. Ta golema krda su protivnicima davali dojam kako je mađarska vojska veća nego što je zapravo bila.³² No, tu također se nalazi i slabost mađarskih vojski, jer je njihovo djelovanje ograničeno na područja s pašnjacima.³³

Izvan bitke mađarske vojske nisu obitavale ukopane u logorima već su se razdvajale sukladno klanskim i plemenskim podjelama, kako bi mogle osigurati pašnjake da prehrane svoje krdo. Pred bitku pod okriljem noći uzimali su konje za koje su milili da su im potrebni te ih vezali uz svoje šatore.³⁴ Koristili su složen sustav straže, stražare su postavljali na priličnu udaljenost jednog za drugim kako bi na vrijeme mogli prenijeti obavijest o iznenadnim potezima protivnika.³⁵ Kada se postave u formaciju pred boj to rade u nejednakim skupinama koje povezuju u jednu nepravilnu bojnu liniju, prve redove linije činili su gušćima te ona nije bila duboka.³⁶ Odvajali su dodatne jedinice koje su slali ili u zasjedu protiv neopreznih protivnika ili držali u pričuvi za podršku dijelu svoje linije koja se nađe pod pritiskom. Opskrbni logor su držali desno ili lijevo, milju ili dvije iz borbene crte zaštićen malom stražom.³⁷ Iza same bojne linije vezali su višak konja kao zaštitu od napada iz drugih smjerova.³⁸

Mađarske vojske izbjegavale su izravnu borbu, težile su pobijediti protivnika strategijom a ne brojnošću ili snagom. Preferirali su bitke koje se vode na daljinu, zasjede, opkoljavanje protivnika, simulirana povlačenja i okretanje, te raspršene formacije.³⁹

²⁹ *Isto*, 455.

³⁰ *Isto*, 459.

³¹ MacLean, *The Chronicle*, 205.

³² Dennis, *Taktika*, 457.

³³ *Isto*, 459.

³⁴ *Isto*, 457.

³⁵ *Isto*.

³⁶ *Isto*.

³⁷ *Isto*.

³⁸ *Isto*.

³⁹ *Isto*.

Simulirana povlačenja i okretanje zajedno sa zasjedama su bile vrlo česta taktika stepskih vojski, detaljnije je opisana u *Taktici*: "...Drugi su namijenili dio vojske za zasjedu, ne veći nego manji. Kada juriš krene, oni koji su tako postavljeni brzo pojure u bijeg i, u neredu, neprijatelj ih progoni. Kada odjašu iza mjesta zasjede trupe koje su priredile zasjedu krenu i napadnu neprijatelja straga. Zatim, na unaprijed dogovoreni signal, trupe koje su bježale okrenu se i uhvate neprijatelja u sredini. Sjeverna plemena i Skiti čine to vrlo često jer su nedisciplinirani, poput Turaka (Mađara) i njima sličnih..."⁴⁰ *Taktika* također upozorava da vojske suprotstavljene Mađarima osiguraju dobre zalihe za ljude i konje te ne šalju male konjičke jedinice u potragu za hranom zbog opasnosti od mađarskih napada na te jedinice.⁴¹ Nadalje, navodi kako Mađari nisu napadali utvrđene položaje, vjerojatno zbog manjka opsadnih strojeva. U slučaju da se neprijatelj povuče na utvrđen položaj mađarske vojske pokušavale su izgladniti neprijatelja te prisiliti ga na prihvaćanje njihovih zahtjeva. Njihovi prvi zahtjevi bili su većinom poprilično blagi, no kada bi ih neprijatelj prihvatio nametali su druge teže zahtjeve.⁴²

Kronika Regina iz Pruma donosi izrazito sličan opis mađarskog načina ratovanja. "...Ali ne znaju ništa o borbi prsa u prsa u formaciji ili zauzimanju opkoljenih gradova. Bore se jureći naprijed i okrećući se ponovno na svojim konjima, često doista simulirajući bijeg. Niti se mogu boriti dugo vremena; ali bili bi nepobjedivi da je njihova ustrajnost jaka kao i njihov juriš. Uglavnom napuštaju bitku na vrhuncu borbe i ubrzo nakon toga se vraćaju iz povlačenja u borbu opet, tako da taman kada mislite da ste pobijedili, suočavate se s kritičnim trenutkom. Njihov način borbe utoliko je opasniji jer drugi narodi nisu navikli na njega..."⁴³

Kao slabosti mađarskih vojski *Taktika* navodi manjak jedinstva i odanosti. "...Također im ozbiljno šteti kada neki od njih prebjegnu Rimljanima. Oni shvaćaju da je njihova nacija nestalna, a oni sami su pohlepni i sačinjeni od toliko mnogo plemena i zbog toga ne pridaju nikakvu vrijednost srodstvu i jedinstvu jednih s drugima. Kad nekolicina počne dezertirati i milosrdno ih primimo, velik broj će ih uskoro slijediti. Zbog toga su kivni na one koji su ih napustili..."⁴⁴

Islamski izvori iznose brojku mađarske vojske dok su obitavali u Etelközu kao 20000.⁴⁵ No, zbog udaljenosti Etelköza i islamskoga svijeta kontakt između Mađara i muslimana bio je

⁴⁰ *Isto*, 311.

⁴¹ *Isto*, 463.

⁴² *Isto*, 459.

⁴³ MacLean, *The Chronicle*, 205.

⁴⁴ Dennis, *Taktika*, 459.,461.

⁴⁵ Zimonyi, *Muslim*, 39., 41., 47., 51., 53.

isključivo preko trgovaca s bliskog istoka koji su posjećivali istočnu Europu, s obzirom na to Islamski izvori ne donose više informacija o ratničkim običajima mađarskih plemena.

4. Način života mađarskih plemena

Osim o vještinama ratovanja srednjovjekovni izvori donose informacije i o načinu života mađarskih plemena. *Taktika*, izvor uvelike korišten u prijašnjem poglavlju, prikazuje Mađare kao narod nomadskih pljačkaša: "...Ova nacija ima monarhijski oblik vlasti i podvrgnuta je okrutnoj vladavini i represivnim kaznama za prijestupe. Oni su potaknuti ne ljubavlju nego strahom, oni nepokolebljivo podnose napore i teškoće. Izdržavaju ljetu i zimu, kao i nedostatak potrepština, jer oni su nomadski narod. Turska plemena su ratoborna, ali svoje planove drže za sebe. Oni su neprijateljski raspoloženi i nevjerni. Obuzeti neutaživom željom za bogaćenjem, oni gaze svoje zakletve i ne pridržavaju se dogovora koje su sklopili. Nisu zadovoljni darovima; čak i prije nego što dobiju danak, oni planiraju prekršiti postignuti sporazum..."⁴⁶

Drugi izvor iz prethodnoga poglavlja, *Kronika iz Pruma*, također sadrži sličan opis Mađara: "...Ne žive kao ljudi, nego kao zvijeri. Jer, prema glasinama, jedu meso sirovo, piju krv, sijeku srca zarobljenika i gutaju ih malo po malo kao da su lijek; a nisu pokolebani ikakvim suosjećanjem niti dirnuti ikakvim poticajima sažaljenja. Režu kosu do kože s noževima. Oni stalno jašu svoje konje; navikli su putovati, zaustavljati se, razmišljati i razgovarati na njima. Puno truda ulažu u podučavanje svoje djece i robova jahanju konja i streličarstvu. Po prirodi su uobraženi, svadljivi, prevaranti i drski, kako se i očekuje od ljudi koji ženama pripisuju istu žestinu kao i muškarcima. Uvijek su nemirni i skloni stvaranju problema bilo kod kuće bilo vani. Oni su inherentno šutljivi i više predani djelovanju nego riječima. Svojim divljaštvom ovaj gnusni narod opustošio je ne samo krajeve već spomenute, nego i veći dio kraljevine Italije..."⁴⁷ No, proučavanjem drugih izvora dobivamo daleko drugačiju perspektivu o načinu života mađarskih plemena. Izvori iz islamskoga svijeta potvrđuju kako su Mađari doista bili nomadski narod koji su živjeli u šatorima i migrirali prateći svoja krda travnjacima.⁴⁸

Prva nova perspektiva koju islamski izvori daju je to da se Mađari također bave poljodjelstvom.⁴⁹ Iako u tekstu o Mađarima ne dobivamo više informacija o njihovom poljodjelstvu, više se može naslutiti u opisima poljodjelstva stepskih naroda nasuprot Slavena i Rusa. Ibn Rusta o Povolškim Bugarima piše: "...Oni su narod koji obrađuje polja, siju sve

⁴⁶ Dennis, *Taktika*, 455.

⁴⁷ MacLean, *The Chronicle*, 205-206.

⁴⁸ Zimonyi, *Muslim*, 39., 45., 53.

⁴⁹ *Isto*, 39., 51.

vrste žitarica kao što su pšenica, ječam, proso i drugi...”⁵⁰ Gardizi donosi i širi popis žitarica u istom poglavlju: “...Sve što siju su žitarice, kao što je pšenica, ječam, puls, i još mnogi drugi...”⁵¹ Dok opisuju Slavene naglašavaju manje razvijenu poljoprivredu, Ibn Rusta piše: “...[Oni] nemaju ni loze ni zasijane njive ... Većina njihovih usjeva sastoji se od prosa...”⁵² Također slični su i opisi Rusa, o kojima Ibn Rusta piše: “...Oni nemaju zasijanih polja, ali jedu ono što opljačkaju sa zemlje Slavena...”⁵³ Usporedbom opisa poljodjelstva Mađara s poljodjelstvom susjednih naroda vidimo kako je taj opis bliži razvijenom poljodjelstvu opisanom kod drugih naroda europske stepe, te možemo zaključiti kako je poljoprivredna djelatnost bila razvijena među Mađarima. Ta informacija nam donosi sasvim novi aspekt načina života mađarskih plemena, točno je da su bili nomadi, no u prikladnom godišnjem dobu oni su obrađivali, održavali i žnjeli polja. Izvori ističu plodnost zemlje u kojoj su Mađari obitavali, no ne donose nikakve informacije o pitanju jesu li Mađari sami obrađivali polja ili su to radili njihovi podanici.⁵⁴

Islamski izvori nam donose još informacija o sezonskim kretanjima Mađara i njihovoj prehrani. Ibn Rusta: “...Jedna granica njihove zemlje dopire do Rumskog mora. U to more se ulijevaju dvije rijeke. Jedan od njih je veća od Jayḥūna (Oksusa). Zemlje Mađara leže između tih dviju rijeka. Kad dođu zimski dani, svi oni postavljaju svoje logore uz rijeku, koja god im od dviju rijeka leži bliže. Oni ostaju tamo tijekom zime loviti ribu iz rijeke. To je najprikladnije zimovalište za njih...”⁵⁵

Iz tih izvora vidimo kako ne samo što su mađarska plemena migrirala prateći pašnjake za svoja krda, nego su slijedili i obrazac sezonskih migracija. Tijekom doba sijanja i žetve živjeli bi u nizinama među rijekama te zimi se utaborili na samim obalama rijeka gdje su se prehranjivali ribarstvom, još jednom djelatnošću kojom su se bavili.⁵⁶ Imena dviju rijeka između kojih su mađarska plemena obitavala navode se kao Atil i Dūnā ili Rūnā.⁵⁷ Povjesničari različito interpretiraju islamske izvore po pitanju identifikacije tih dviju rijeka, povjesničar István Zimonyi o tom spornom pitanju je napisao: “...Bilo je nekoliko pokušaja identificiranja dviju rijeka. Prema Kuunu, Atil je značilo Dnjepr a drugo ime Dunav. Kmoskó je pretpostavio kako su Mađari živjeli u Karpatskom bazenu kada je al-Jayhānī pisao svoju knjigu, a tvrdio je da su

⁵⁰ *Isto*, 307.

⁵¹ *Isto*, 307.

⁵² *Isto*, 308.

⁵³ *Isto*.

⁵⁴ *Isto*, 39., 47.

⁵⁵ *Isto*, 39.

⁵⁶ *Isto*, 47.

⁵⁷ *Isto*, 41, 51.

te dvije rijeke Dunav i Tisa. Czeglédy je prihvatio poistovjećivanje Atila s Donom zbog povijesnih i geografskih razloga; međutim, za drugu je rijeku preferirao jednu od pritoka Dunava, koji se ulijeva u donji Dunav i izvire u Istočnim Karpatima, do Duna, tj. Dunava. Nyitrai je naglasio da se u vezi s Atilom moraju uzeti u obzir i Don i Volga, a što se tiče druge rijeke, Dunav je najprihvatljivije mišljenje...⁵⁸

Nadalje, Gardizi je u svome djelu jedini zabilježio opis običaja plaćanja miraza među mađarskim plemenima: "...Imaju običaj da kada traže ženu uzimaju miraz u skladu s njezinim bogatstvom koje se sastoji od više ili manje konja. A kad se popnu da uzmu miraz, djevojin otac vodi mladoženjinu oca svojoj kući i sve što ima od samurovine, hermelina, sive vjeverice, lasice i lisice spaja iglama i brokatom u količini od deset krzana. On zamota (ove), smota i veže (ga) na konja mladoženjinog oca i on ga isprati prema svojoj kući. Zatim, sve što je potrebno za djevojin miraz koji se sastoji od stoke i pokretne pokretnih stvari i pokućstva koje se smatra prikladnim, šalje se njemu (mladenkinom ocu) i samo zatim se djevojka dovodi u (mladoženjinu) kuću..."⁵⁹ Također Gardizi donosi i opis njihove odjeće i oružja, navodi kako je odjeća od brokata, a oružje posrebrano i utisnuto biserom.⁶⁰ Moguće je da se opis svilene odjeće odnosi samo na plemstvo zbog cijene toga materijala koji je dolazio iz Bizanta.

Ibn Rusta jedini donosi više podataka o trgovini s Bizantom: "Kad Mađari odvedu zarobljenike u K.r.kh, Rūm (Bizantinci) izlaze njima, i tamo trguju. Mijenjaju bizantski (rūmski) brokat, vunene sagove i drugu bizantsku robu za robove."⁶¹ Bizantski izvori nam daju naslutiti da se ta trgovina odvijala na poluotoku Krimu. Bizantski kroničari su zabilježili kako je Sveti Ćiril na putu kazarskome kanu susreo Mađare pokraj grada Hersona (Bizantski grad Herson nalazio se na mjestu današnjega Sevastapolja, ne današnjega Hersona⁶²): "...I kad je Filozof izgovorio molitvu prvi čas navališe na njega Ugri, zavijajući kao vukovi, želeći ga ubiti. Ali nije se bojao, niti je prekinuo ovu molitvu, samo je rekao Kyrie Eleison, jer je završio svoje pobožnosti. I oni, vidjevši [ga], bili su ukroćeni kroz božansku odredbu, te mu se počеше klanjati i poslušavši nauk riječi iz njegovih usta, pustiše [ga] sa svima koji su ga pratili..."⁶³

O upravljanju carstvom sadrži opis rute kojom su Pečenezi putovali do Hersona, moguće je da su Mađari koristili istu rutu. "...Ovaj isti zaljev Maeotis dolazi nasuprot, i unutar

⁵⁸ *Isto*, 265-266.

⁵⁹ *Isto*, 43-45.

⁶⁰ *Isto*, 43.

⁶¹ *Isto*, 39.

⁶² „Tauric Chersonese“, Encyclopedia Britannica, pristup ostvaren 31.8.2023.,

<https://www.britannica.com/place/Tauric-Chersonese>

⁶³ Zimonyi, *Muslim*, 335.

oko četiri milje od, Nekropyla koji je u blizini rijeke Dnjepr, i pridružuje im se tamo gdje su stari iskopali jarak i proveli more, zatvarajući svu zemlju Hersona i Regije i zemlja Bospora, koji pokrivaju do 1000 milja ili čak više. Tijekom mnogo godina taj se isti jarak zamuljio i postao velika šuma, a u njoj su samo dva puta, uz koje Pečenezi prolaze do Hersona i Bospora i Regija...”⁶⁴ Iz istoga izvora dobivamo i informacije o političkom uređenju mađarskih plemena. Navodi kako se mađarska plemena nisu pokoravala knezu nego su imala sporazum da se zajedno brane i bore. Knez im je dolazio iz roda Arpadova i uz njega su imali dva druga poglavara s rangom suca čije titule naziva gyula i karcha, te kako je svaki klan imao svoga princa.⁶⁵ Islamski izvori također opisuju politički sustav dijarhije, i daju detaljniji opis njihovih dužnosti. Navode kako je Kündä bio viša titula dok je Gyula prakticirao kraljevsku vlast u obrani i ratu.⁶⁶

O religiji Mađara se u srednjovjekovnim kronikama može pronaći izrazito malo, islamski izvori navode jedino kako su štovatelji vatre. Usporedbom sa poglavljem o Slavenima moguće je zaključiti kako se termin štovanje vatre odnosi na kremaciju preminulih.⁶⁷

⁶⁴ Moravcsik, *Constantine*, 187.

⁶⁵ *Isto*, 179.

⁶⁶ Zimonyi, *Muslim*, 39., 41.

⁶⁷ *Isto*, 331.

Zaključak

Srednjovjekovne kronike nude mnoge informacije o stoljetnom razdoblju mađarske povijesti prije bitke kod Leškog polja. Manjak informacije proizlazi prvenstveno iz činjenice da prvi mađarski izvori o tome razdoblju su napisani stoljećima kasnije te se moramo oslanjati na njihove rijetke spomene u povijesnim zapisima naroda s kojima su došli u doticaj što dovodi do različitih rekonstrukcija toga razdoblja u djelima modernih povjesničara.

U pisanju ovog rada koristio sam prvenstveno primarne izvore, prijepise iz djela samanidskog geografa al-Jayhānīja, bizantske kronike *O upravljanju carstvom* i *Taktika*, te europske kronike *Analik iz Fulde*, *Kronika iz Pruma* te mađarsku kroniku *Gesta Hungarorum* uz djela mađarskih povjesničara Pala Engela, Laszla Kontlera, Miklosa Molnara i Istvana Zimonyija. Glavna motivacija u pisanju ovoga rada mi je bila usporediti primarne pisane povijesne izvore jedne sa drugima te sa interpretacijama modernih povjesničara i time saznati više o metodologiji povijesne znanosti.

Unatoč svojim nedostacima primarni pisani izvori nam donose mnoštvo informacija na temelju kojih možemo doći do zaključaka o političkom, društvenom, gospodarskom životu Mađara, njihovim odnosima i ratovima s drugim narodima te migracijama njihova naroda od istočnoeuropske stepe do Panonije. Oni čine temelj našeg razumijevanja povijesti mađarskih plemena i drugih tema na kojem uz pomoćne povijesne znanosti gradimo daljnju interpretaciju povijesti.

Literatura

- “Tauric Chersonese”, Encyclopedia Britannica, pristup ostvaren 31.8.2023., <https://www.britannica.com/place/Tauric-Chersonese>
- Dennis, George, ur. *The Taktika of Leo VI*. Washington: Dumberton Oaks, 2010.
- Engel, Pal. *The Realm of st. Stephen*. London: I.B. Tauris Publishers, 2001.
- Kontler, Laszlo. *A History of Hungary: Millennium in Central Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2002.
- MacLean, Simon, ur. *The Chronicle of Regino of Prüm and Adalbert of Magdeburg*. Manchester: Manchester University Press, 2009.
- Molnar, Miklos. *A concise History of Hungary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Moravcsik, Gyula, ur. *Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio*. Washington: Dumbarton Oaks, 1967.
- Kézai, Simon; Veszprémy, László; Schaer, Frank, ur. *Gesta Hungarorum*. Budimpešta: Central European University Press, 1999.
- Reuter, Timothy, ur. *The Annals of Fulda*. Manchester: Manchester University Press, 2021.
- Zimonyi, István. *Muslim Sources on the Magyars in the second Half of the 9th Century*. Boston: Brill Academic Publishers, 2016.